

Znanstveni skup

ISTI ROD RAZLIČITE **SUDBINE**

Život piše priče – ženske autobiografije i biografije

**PROGRAM SKUPA I
SAŽECI IZLAGANJA**

Znanstveni skup

ISTI ROD, RAZLIČITE SUDBINE

ŽIVOT PIŠE PRIČE: ženske autobiografije i biografije

Program skupa i sažeci izlaganja

Organizacijski odbor skupa:

Ana Rajković Pejić

Marija Karbić

Željko Dugac

HRVATSKI INSTITUT ZA POVIJEST
- PODRUŽNICA ZA POVIJEST SLAVONIJE, SRIJEMA I BARANJE

organizira

Znanstveni skup

ISTI ROD, RAZLIČITE SUDBINE

Život piše priče: ženske autobiografije i biografije

(Gradska knjižnica Slavonski Brod, 1. prosinca 2023.)

Uvodna riječ

Autobiografije i biografije pripadaju među najpopularnije književne i historio-grafske forme. Navedeni interes za ovu vrstu teksta, između ostaloga, proizlazi iz čitateljeve znatiželje i želje da sazna zanimljive činjenice iz života poznatih osoba. Na tom tragu mnogi i danas pamte podatak iz biografije britanskog premijera Winstona Churchilla koju je 2005. godine objavio Geoffrey Best da je britanski premijer u društvu ljepuškastih žena u pravilo bio nespretn i suzdržan.

Ipak, unatoč zanimanju za ovu vrstu teksta zanimanje za ženske biografije i autobiografije javilo se tek potkraj 1950-ih kada je došlo do kreiranja niza teorijskih modela koji su uvjetovali stvaranje historio-grafske paradigme unutar koje se počela proučavati povijesti žena. Na tom tragu istraživači i istraživačice poput Natalie Zemon Davis te Joan Wallach Scott kreirale su bogat korpus teorijskih rasprava, promatrajući historijsko djelovanje i položaj žena unutar društva. Ove su se teme počele istraživati i s ciljem, kako to navodi američka povjesničarka Mary P. Rayn, pokretanja intelektualnog otpora društvenoj potisnutosti žena i spolnoj nejednakosti. Ipak, trebalo je još više godina da istraživači i istraživačice otkriju važnost analize biografija odnosno autobiografija žena. Naime, tek početkom 1980-ih godina došlo je do stvaranja narativa kako takve forme itekako pridonose koherentnijem oblikovanju prošlosti, pa je samim time došlo i do određene rekonceptualizacije ženske biografije odnosno autobiografije. Na taj su način pisma, dnevnici i eseji te ostale autobiografske forme postale važan izvor za proučavanje društva. Štoviše, prema nekim istraživačima čak i iskrenije i točnije od mnogih povijesnih knjiga. Naime, one na određeni način pružaju vrlo važne informacije kako o autoru tako i o njegovom vremenu i društvu. Na tom tragu biografski narativ Ivane Brlić-Mažuranić objavljen pod naslovom *Praksa svijeta* omogućuje rekonstrukciju položaja žena u tradicionalističkim okvirima Austro-Ugarske Monarhije odnosno međuratne Jugoslavije. U istom kontekstu možemo pristupiti i dnevničkim zapisima Marije Vinski iz kojih se može iščitati kako njezin život tako i „zagrebačka svakodnevica ukalupljena u stereotipe ženske submisivnosti“. Ovdje svakako treba istaknuti i biografiju Divne Zečević pod naslovom *Dnevnik usmjeren nedostižnom. Svakodnevica u ženskim zapisima* koju je 2016. godine uredila Marija Ott Franulić. Dakle, historija žena je itekako povezana s nizom drugih tema od rata, izgradnje nacije i spolnosti do svakodnevice.

Proučavanje ovih formi ima nekoliko važnih uporišta. O jednom od njih progovara i Betrice A. Carroll kada navodi da se dugo vremena smatralo kako žene

nisu i ne mogu biti „orginalni“ tvorci ideja što ova teoretičarka interpretira kao koncept bez sadržaja. Time se također ide u prilog premisi francuskog teoretičara Philippea Lejeunea prema kojemu se u slučaju autobiografije jasno pokazuje koncepcija osobnosti i individualiteta koji su karakteristični za određeno razdoblje. Upravo je navedeno predstavljalo jedan od poticaja organiziranja drugog znanstvenog skupa *Isti rod različite sudbine s temom – Život piše priče*. Željeli smo pridonijeti poticanju istraživanja biografskih i autobiografskih formi u okviru domaće historiografije, istovremeno ukazujući na istraživačku potentnost ovih formi koje nadilaze uobičajene narative vezane uz taksativno navođenje informacije o godinama rođenja, školovanja ili smrti. Osim navedenog, željeli smo ukazati i na mogućnosti koje pruža stvaranje kolektivnih biografija određenih skupina, ali i biografija istaknutih i zanimljivih pojedinki na temelju analiza drugih vrsta izvora.

Na tom tragu nastojali bismo, da parafraziramo američke povjesničarke, kolektivno obnoviti utišane ženske glasove. U tom okviru izlagači i izlagačice će na znanstvenom skupu predstaviti različite oblike djelovanja niza žena različitog profila, od književnica i umjetnica do neznanih žena i kuhinjskih pomoćnica, na temelju raznolikih izvora poput pisma, dnevnika te eseja. Na predstavljanju njihovih života odnosno pojedinih epizoda iz života, između ostaloga, prikazat će se i iskustvo Prvog svjetskog rata, psihijatrijskih bolesnika, međuratne prilike, kao i obilježja nacističkih i fašističkih stranaka te i iskušenja koje je donio Drugi svjetski rat i prve poratne godine. Navedeno dodatno potkrepljuje tezu o tome da je historija žena itekako povezana s nizom drugih tema koje oslikavaju miljee u kojima su žene djelovale.

Organizacijski odbor

PROGRAM SKUPA

PETAK, 1. prosinca 2023.
10:00-18:00 / Gradska knjižnica Slavonski Brod

Pozdravne riječi

Ružica Bobovečki, prof., ravnateljica Gradske knjižnice Slavonski Brod

Dr. sc. Marija Karbić, predstojnica Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest

Izlaganja
10:15 – 11:30

Moderatorica: Ana Rajković Pejić

Silvija Pisk - *Marija Chupor de Monoslo, nasilnica ili agilna plemkinja*

Snježana Ivčić – *Rekonstrukcija života Anke Meleš (1903.-1991.)*

Katarina Horvat – *Od pomoćnice u kuhinji do glavne kuharice i svoje gazdarice – uspješna priča Hanike Gašparič Skurjeni*

Ivana Pantelić - *Katarina Bogdanović – zaboravljena heroina (Zoom)*

Rasprava

Pauza za kavu

Izlaganja
11:45 – 13:00

Moderatorica: Marija Karbić

Ana Šeparović – *Anka Miše: životna priča suputnice umjesto književnice*

Dinko Župan – *Životna priča Dore Pejačević ispričana kroz osobni dnevnik čitanja*

Dubravka Zima – *Aporije biografije: Maja Bošković – Stulli (1922.-2012.)*

Željko Dugac – *O jednoj bajci i dvije (tri) žene*

Rasprava

Pauza za kavu

Izlaganja
13:15 – 14:30

Moderator: Željko Dugac

Ivan Armanda – *“Tako nas je zavitlao vihor svjetskih strahota.” Korčulanski zapisi dominikanke Česlave Andreis iz doba Drugog svjetskog rata*

Vijoleta Herman Kaurić – *Žensko lice (Prvog svjetskog) rata – prilozi za kolektivnu biografiju*

Eldina Lovas – *Zapisnici prezbiterskih vijeća kao izvori za kolektivnu biografiju žena*

Ana Rajković Pejić – *Od uspavanosti do društvenog rada - prilozi biografiji međuratnih aktivistkinja*

Rasprava

Pauza za ručak 14:30 – 15:30

Izlaganja
15:30 – 16:30

Moderator: Dinko Župan

Mirjam Vida Blagojević – *Žensko tijelo i majčinstvo u okvirima međuratnog javnog zdravstva: ostavština Štefanije Vinter – Grossman i Lujze Wagner – Janović (Zoom)*

Jelena Seferović – *Psihijatrijska dokumentacija kao izvor podataka o povijesti neznanih seoskih žena iz kontinentalne Hrvatske krajem 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća*

Luka Pejić – *Izgubljene u prošlosti: o mogućnostima mikrohistorijske rekonstrukcije biografija žena s društvenih rubova u 19. stoljeću (Zoom)*

Rasprava

Pauza za kavu

Izlaganja
16:45 – 17:45

Moderatorica: Renata Jambrešić Kirin

Renata Jambrešić Kirin – *Novi život epskih junakinja na ljevici: Gerda, Charlotte i Annete*

Lucija Bakšić – *Dnevničke manipulacije na primjeru dnevnika Marije Vinski i Vladimire Jelovšek*

Martina Bitunjac – *Biografije i autobiografije djelatnica propagande nacističkih i fašističkih partija i pokreta* (Zoom)

Rasprava

Zatvaranje znanstvenog skupa i najava teme idućeg skupa

Ivan Armanda

Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb

**"Tako nas je zavitlao vihor svjetskih strahota."
Korčulanski zapisi dominikanke Česlave Andreis iz doba
Drugoga svjetskoga rata**

Pridruživši se 1913. Kongregaciji sestara dominikanke sv. Anđela Čuvara, s. Česlava Andreis (1890.-1976.) se posvetila odgojno-obrazovnom radu u samostanskim školama i konviktu u Korčuli. Talijanska okupacija Korčule u Drugom svjetskom ratu prekinula je njezin odgojno-obrazovni rad, no u međuvremenu je s. Česlava od 1938. bila vrhovna poglavarica svoje redovničke zajednice. Upravljavajući zajednicom do 1953., ostavila je za sobom više zapisa, među kojima su najzanimljiviji oni iz doba Drugoga svjetskoga rata. Okružna pisma sestrama i kronika Kongregacije koju je vodila pružaju obilje podataka o zbivanjima u Korčuli u ratnim godinama, temeljem kojih se mogu rekonstruirati problemi koji su pogodili stanovništvo Korčule, osobito sestre dominikanke: prekid rada njihovih odgojno-obrazovnih ustanova uslijed talijanske okupacije, prekid komunikacije sa sestrama izvan Korčule, neimaština u korčulanskom samostanu i njegovo bombardiranje, evakuacija sestara iz Korčule i njihov povratak u samostan, rad sestara u doba rata i njihov duhovni život. Iz sačuvanih zapisa s. Česlave može se također pratiti njezine stavove o okupatorima i ratnim zbivanjima, razmišljanja o sadašnjosti i budućnosti, bojazan za sestre i budućnost njihove zajednice, ali i njezina snažna vjera, pouzdanje u Providnost Božju i mirno suočavanje s problemima i strahotama rata. Analizom korčulanskih zapisa dominikanke Česlave Andreis i iznošenjem njihova sadržaja želi se skrenuti pažnja na probleme specifične zajednice žena u određenom povijesnom trenutku te potaknuti istraživanje kronika brojnih zajednica redovnica u hrvatskim krajevima kao zanemarenih arhivskih vrela, koja obiluju vrijednim podacima o pojedinim redovnicama i njihovim zajednicama te su dragocjene za sagledavanje ne samo crkvene povijesti i povijesti redovništva, nego također povijesti gradova i sela u kojima su redovnice djelovale, odnosno za proučavanje povijesti odgojno-obrazovnoga, kulturnoga, socijalnoga, zdravstvenoga i karitativnoga rada kojemu su upravo redovnice u brojnim gradovima postavile temelje i razvile ga do zavidnih razina.

Ključne riječi: Česlava Andreis, sestre dominikanke, Drugi svjetski rat, Korčula

Lucija Bakšić, doktorandica

Sveučilište Humboldt, Berlin

Dnevničke manipulacije na primjeru dnevnika Marije Vinski i Vladimire Jelovšek

Izlaganje se u širem kontekstu fokusira na analizu posebnih (književnih) mehanizama i strategija kojima se postiže konstrukcija i manipulacija implicitnim čitateljem u dnevniku. Uži je cilj izlaganja na primjeru usporedbe dnevnika liječnice Marije Vinski (1917. – 1934.) i dnevnika učenice Vladimire (Vladoše) Jelovšek (1915. – 1919.) preispitati dnevničku formu kao mjesto apsolutne sigurnosti, intime, emancipacije, istine i slobode. Pisanje pod nadzorom, dnevnički unosi drugih osoba bliskih autoricama dnevnika, prepisivanje sadržaja pisama u dnevnik, ostavljanje fizičkih tragova na dnevničkim stranicama, naknadni upisi i komentari te književno-naratoške strukture samo su neki od elemenata koji obilježavaju ova dva dnevnika, čineći ih, između ostalog, mjestima kontroliranih i pomno osmišljenih zapisa za određeni tip čitateljske publike. Drugim riječima, ekstrinzična i intrinzična motivacija utječe na konstrukciju dnevnika, a autorice posebnim spisateljskim strategijama kreiraju dnevničke zapise u odnosu na potencijalnog čitatelja. Na taj način dnevnik postaje svojevrsno privatno književno djelo, ali i mjesto potencijalne auto-cenzure. Na primjer, Vladimira Jelovšek u dnevnik zapisuje kako strepi od toga da joj roditelji ne oduzmu dnevnik, dok Marija Vinski ostavlja tragove suza na dnevničkim listovima kako bi naglasila svoju čežnju za roditeljskim domom tijekom Prvog svjetskog rata. Analizom takvih mjesta, ali i mjesta u kojima informacije u dnevniku izostaju i nastupa šutnja, do izražaja dolaze književni i tekstualni elementi, baš kao i okolnosti proizvodnje samoga dokumenta. Ti su načini dnevničkog izražavanja ključni ukoliko želimo istražiti kompleksne procese poput odnosa u obitelji ili pak autoričinih dometa vlastite intime. Stoga, umjesto tretiranja dnevnika isključivo kao jednostranog inventara faktografije, izlaganjem se želi naglasiti važnost njegove funkcije, baš kao i funkcije koju imaju pojedini dnevnički zapisi autorica u cjelokupnom kulturno-povijesnom kontekstu. Iako narativno i informacijama različiti, oba dnevnika dijele određene sličnosti s obzirom na rod, dob, obrazovanje i klasu njihovih autorica, a do izražaja pri analizi dolazi sam kontekst procesa pisanja. Zaključno, važnost ovakvog teoretiziranja dnevničke forme dovodi do preispitivanja načina na koji historiografija analizira autobiografske izvore. Zaključno, izlaganjem se također želi pokazati da je interakcija između književnosti i povijesti ključna pri

pronalaženju adekvatnih rješenja obrade informacija u historiografskim istraživanjima (auto)biografskih dokumenata.

Ključne riječi: dnevnik, manipulacija, čitatelj, publika, Marija Vinski, Vladimira Jelovšek, faktografija

Martina Bitunjac

Moses Mendelssohn Zentrum für europäisch-jüdische Studien,
Universität Potsdam Potsdam

Biografije i autobiografije djelatnica propagande nacističkih i fašističkih partija i pokreta

Cilj predavanja je kroz pojedine biografije i egodokumente prikazati uloge i percepcije žena koje su podržavale nacionalsocijalističku i fašističku propagandnu mašineriju prije i tijekom Drugog svjetskog rata. Među njima su bile žene poput Hitlerove redateljice Leni Riefenstahl koja je sa svojim propagandnim filmovima podržavala režim, ali je u autobiografiji i kasnijim intervjuima negirala svoj politički angažman u NSDAP. Također će se tematizirati žensko propagandno djelovanje u drugim zemljama prijateljskim prema nacističkoj Njemačkoj, poput NDH i Italije, koje su tijekom rata pridonijele širenju nacionalističkih i rasističkih nazora.

Ključne riječi: propaganda, propagandni filmovi, fašizam, nacionalsocijalizam, Drugi svjetski rat

Željko Dugac

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

O jednoj bajci i dvije (tri) žene

U ovom radu će biti riječi o povezanosti između dviju žena, majke i kćeri, Lujze Janović Wagner (1907-1945) i Snježane Grković Janović (1933-2020) preko jednog književnog djela – bajke *Striborovim stazama*. Bajku je napisala kćerka i spisateljica Snježana Grković Janović i posvetila ju svojoj majci, znanoj medicinskoj sestri i predvodnici suvremenog sestrinstva u Hrvatskoj, Lujzi Janović Wagner. Lujza je umrla dok je Snježana bila djevojčica, ratne 1945. godine u Zaraznoj bolnici u Zagrebu od tifusa, izvan svoga doma i bez svoje djece i obitelji. Taj je događaj itekako utjecao na djevojčicu Snježanu koja je majci, s kojom se nije oprostila, posvetila knjigu koju je napisala kao odrasla i zrela žena. Kroz ovu se bajku isprepliću njihove želje i njihova povezanost, ali i život još jedne treće žene, Ivane Brlić Mažuranić, čije je bajke Lujza čitala maloj Snježani i koje su bile vodilja u nastanku *Striborovih staza*. Referat koristi knjigu *Striborovim stazama* kao poveznicu između života majke i kćeri i jedne treće žene – kultne spisateljice i preispituje sudbinu i tragediju života kroz koju se bajka isprepliće sa surovom realnošću i u kojoj bajka preuzima ono što realnost nije mogla dati.

Ključne riječi: Lujza Janović Wagner, Snježana Grković Janović, povijest medicine, povijest sestrinstva, bajka

Vijoleta Herman Kaurić

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Žensko lice (Prvog svjetskog) rata – prilozi za kolektivnu biografiju

O ratovima se na ovim prostorima još uvijek uglavnom priča kroz mušku perspektivu, što i ne čudi, jer je ratovanje barem do sada bilo i ostalo pretežito muško zanimanje, iako u svakom ratu postoje primjeri žena boraca, pa tako i u Prvom svjetskom ratu. Doduše, obzirom na trenutno stanje u svijetu, postoji mogućnost da će me teoretičari suvremenog ratovanja uskoro demantirati jer je uzoraka za analizu svakim danom sve više.

Međutim, novija historiografska istraživanja pokazala su kolika je zapravo uloga žena u Prvom svjetskom ratu, (golema), iako toga šira javnost apsolutno nije svjesna. Odlaskom muškaraca u rat, posebice nakon drugog vala mobilizacije, žene su ostale jedini istinski rezervoar radne snage za podmirivanje potreba zahuktalog ratnog stroja. Na njih je pala kompletna briga o domaćinstvu, uključujući i donošenje zarade što je do tada bio pretežito muški posao, sa časnim izuzetcima. One koje su bile financijski situirane prigrlile su neizmjernu potrebu za društvenim angažmanom kako bi radeći kao bolničarke, kuharice, činovnice, odgojiteljice, organizatorice dobrotvornih akcija i priredbi pomogle u saniranju izravnih i neizravnih posljedica rata. Pri tome su koristile sva svoja znanja i vještine, ali i fizičke atribute, što nije moglo proći nezapaženo među suvremenicima. Neki su na tu preobrazbu gledali s odobravanjem, neki baš i ne, ali dok je trajao rat jedino je bilo bitno kako podmiriti potrebe vojnika i pomoći njihovim obiteljima, barem onima najsiromašnijima.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Zagreb, žene

Snježana Ivčić

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

Rekonstrukcija života Anke Meleš (1903.-1991.)

Sestrinstvo kao profesija omogućilo je nizu žena kroz povijest da se educiraju i afirmiraju u društvu te ostvare značajna postignuća. Veliki dio sestrinske povijesti u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata još uvijek je neistražen te je ovo mali prilog njezovoj valorizaciji. Medicinska sestra Anka Meleš je tijekom Drugog svjetskog rata zajedno s Dianom Budisavljević sudjelovala u spašavanju djece iz ustaških koncentracijskih logora. Ovo je najintrigantniji dio njezinog života, ali zanimljiv je njezin rad prije i poslije rata. Anka Meleš rođena je 1903. u Viškovicima, Đakovo, a umrla je 1991. u Zagrebu, u Domu za starije Ksaver (tada Dom za borce NOR-a i RVI). Nakon četverogodišnjeg srednjoškolskog obrazovanja završava Školu za sestre pomoćnice (današnja Škola za medicinske sestre u Mlinarskoj) i stječe diplomu sestre pomoćnice. Odmah po diplomiranju 1929. zapošljava se u državnoj službi i počinje predavati u Školi za sestre pomoćnice, a od 1934. radi u Školskoj poliklinici u Krapini. U svibnju 1941. službeno je premještena u Antituberkulozni dispanzer u Zagrebu, a potom je u lipnju iste godine privremeno dodijeljena Gradskom odboru Crvenog križa Nezavisne države Hrvatske. U narednom periodu radila je kao šefica Zdravstvenog odsjeka Crvenog križa te blisko surađivala s Dianom Budisavljević, Kamilom Breslerom (Brössler), Dragicom Habazin, Janom Koch i ostalima na spašavanju djece iz ustaških logora. U ožujku 1947. premještena je iz Ministarstva narodnog zdravlja u Ministarstvo socijalne politike i svoju karijeru nastavlja kao pomoćnica ravnatelja u Školi za odgojitelje. Od 1950. godine radi kao upraviteljica Zavoda za djecu invalide te u mirovinu odlazi 1959. godine. Nakon umirovljenja volontira i pomaže u Domu za starije NOR-a i RVI čija korisnica i sama postaje te umire u njemu 1991. godine. Za svoj cjeloživotni rad nagrađena je 1981. medaljom "Florence Nightingale" koju dodjeljuje Međunarodni Crveni križ za izuzetna postignuća u sestrinstvu.

Ključne riječi: Anka Meleš, povijest sestrinstva, Crveni križ, medalja "Florence Nightingale"

Katarina Horvat

Državni arhiv grada Zagreba, Zagreb

Od pomoćnice u kuhinji do glavne kuharice i svoje gazdarice - uspješna priča Hanike Gašparič Skurjeni

Slovenka Ivanka (Hanika) Gašparič (r. 1908.) započela je svoju službu kao pomoćnica u kuhinji kod grofovske obitelji Jelačić na imanju u Novim Dvorima u dvadesetim godinama 20. stoljeća. Na početku je pomagala glavnoj kuharici Ani Beck koja je u Nove Dvore došla iz Beča. Ona se već nakon dvije godine zbog bolesti vraća u Beč te Hanika postaje glavna kuharica, što ostaje nekoliko godina. Nakon smrti grofice Anke Jelačić (1934.) Hanika odlazi u Zagreb. Kako je već bila poznata kao dobra kuharica, za njom je bila velika potražnja. Zapošljava se kao kuharica kod velikih bogataša i pravih pripadnika društvene elite, Gvozdanovića, koji su bili poznati po svojim raskošnim večerama i zabavama. Na ovom poslu upoznaje Matiju Skurjenija za kojeg se 1947. i udaje te 1948. dobiva sina Srečka. U Zagrebu je promijenila nekoliko poslova, kao kuharica i družbenica. Godine 1953. se s obitelji seli u Zaprešić, u kojemu su kupili vlastitu kuću. Radila je kao kuharica u zaprešićkoj osnovnoj školi, a nakon toga kratko u gostionici, gdje je dočekala mirovinu. Iza nje su ostali njezini kuharski zapisi –bilježnice s receptima koje su objavljene u knjizi *Novodvorska kuharica: što se jelo u Dvorima bana Jelačića: šest kuharskih bilježnica Hanike Skurjeni*.

Na primjeru Hanike Skurjeni može se vidjeti kakav je mogao biti život jedne nepriviligirane, ali marljive i pametne žene u prvoj polovici 20. stoljeća koja se svojim vlastitim snagama, pameću, radom i trudom probijala kroz život. Ona je kroz svoj život, koji nije bio lak, uspjela steći potrebno tada vrlo cijenjeno znanje i umijeće kuhanja te se sama uzdržavati svojim radom. Ostvarila se i kao majka te zasnovala obitelj s kojom je živjela u vlastitoj kući u kojoj njezini potomci i danas žive.

Njezina priča pokazuje i čitav niz motiva koje vezujemo uz to razdoblje: kuhanje kao posebna i vrlo cijenjena vještina, uvoz stručne radne snage iz razvijениjih krajeva, prijenos kulinarskih znanja iz jednih krajeva u druge, potražnja za vještim kuharicama, ograničene mogućnosti za profesionalni i osobni razvoj za žene toga razdoblja, odlazak iz roditeljskih domova zbog posla, ali i potreba da se ode kako bi se nešto novo naučilo.

Ključne riječi: Hanika Skurjeni, povijest žena, kulinarstvo, knjige recepata

Renata Jambrešić Kirin

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Novi život epskih junakinja na ljevici: Gerda, Charlotte i Annette

U svom izlaganju osvrnut ću se na novi hibridni žanr stihovano-prozne epopeje u čijem su središtu “epske junakinje” poput Annette Beaumanoir (1923-2022), francuske komunistkinje i borkinje protiv kolonijalizma; Charlotte Salomon (1917-1943), slikarice iz Berlina, žrtve holokausta, kao i fotografkinje Gerde Taro, Gerte Pohorylle (1910- 1937), stradale u Španjolskom građanskom ratu. Biografije ovih triju žena, koje su se istakle svojim profesionalnim postignućima i/ili političkim angažmanom, postaju dijelom kulturne memorije čovječanstva zahvaljujući “oplodnji” arhivskog materijala različitim umjetničkim formama i žanrovima: muzejskim i virtualnim izložbama, dokumentarnim i igranim filmovima, operom, baletom, biografijom, romanom i spjevom. Na primjeru knjiga *Annette: epska junakinja* (Ann Weber, 2020), *Charlotte* (David Foenkinos, 2014) i *Djevojka s Leicom* (Helene Janeczek, 2017), pokazat ću na koji način pripovjedno eksperimentiranje s konvencijama spjeva i književna intervencija u prošlost rekreiraju lik antifašističke junakinje kao naše suvremenice i uzora iz prošlosti. Zaključno, osvrnut ću se na autobiografske zapise Eve Grlić, Vilme Vukelić, Marije Vinski i Lujze Janović Wagner kao inspirativne predloške za srodne povijesne fikcije koje mogu usmjeriti interes kulturne javnosti na živote i postignuća ovih iznimnih i snažnih žena.

Ključne riječi: epske junakinje 21. stoljeća, književna biografistika, biografije komunistkinja

Eldina Lovuš

Hrvatski institut za povijest

– Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Zapisnici prezbiterskih vijeća kao izvori za kolektivnu biografiju žena

Jedan od primarnih izvora za proučavanje života reformiranih zajednica na području današnje južne Baranje u prvoj polovici 19. stoljeća su zapisnici prezbiterskih vijeća, a nastali su kao rezultat svjedočanstava o onim predmetima o kojima se raspravljalo pred spomenutim vijećem lokalne crkvene općine. Djelokrug prezbiterskog vijeća bio je širok, a među ostalim bavilo se pitanjem transparentnog vođenja financija, izborom novih članova u vijeće u slučaju upražnjenih mjesta, obnovom zgrade crkve i župnoga dvora, pitanjem školstva i osiguravanjem adekvatnog učiteljskoga kadra, ali je bdjelo i nad pridržavanjem nepisanih društvenih normi unutar lokalne zajednice. Zahvaljujući tome, zapisnici su vrijedan doprinos i u istraživanju različitih vidova društvenoga života, a među njima prednjače predmeti vezani za narušavanje veza među supružnicima uzrokovani različitim čimbenicima (nepoštovanje, preljub, narušeni odnosi među članovima obitelji itd.). Jedan dio tih predmeta sadržava i svjedočanstva žena i njihova iskustva u braku i u obitelji njihovih supružnika što doprinosi rekonstrukciji kolektivne biografije žena u reformiranim zajednicama. Uz navedeno, zapisi dokumentiraju i odnose članova obitelji prema tim ženama, kao i odnos vijeća prema njima kroz donesene i predložene odluke kao moguća rješenja nastalih sporova. Stoga, cilj izlaganja je s jedne strane predstaviti zapise prezbiterskih vijeća kao izvor koji doprinosi istraživanju kolektivne biografije žena, a s druge predstaviti odnos zajednice prema spomenutim ženama, kao i odluke prezbiterskih vijeća koje su utjecale na njihov daljnji život.

Ključne riječi: zapisnici prezbiterskih vijeća, kolektivna biografija, žene, južna Baranja, prva polovica 19. stoljeća.

Ivana Pantelić

Institut za savremenu istoriju, Beograd

Katarina Bogdanović - zaboravljena heroína

Izlaganje će biti posvećeno Katarini Bogdanović, jednoj od pionirki srpskog i jugoslovenskog feminističkog pokreta. Katarina Bogdanović (1885-1969) bila je nastavnica, filozofkinja, urednica, kritičarka, socijalistkinja, autorka udžbenika i direktorka gimnazije. Rodila se u selu Trpinji, u blizini Vukovara 1885. godine. Školovala se u rodnom mestu, Beogradu i Karlovcu, gde je završila učiteljsku školu. Uglavnom je radila kao nastavnica, a zatim kao direktorka gimnazije, prvo u Nišu, a zatim u Kragujevcu. Prvo zaposlenje joj je bilo u osnovnoj školi u Tuzli, gde je radila tokom 1905. i 1906, koje je napustila radi odlaska u Beograd na studije filozofije. Kao vanredna studentkinja studirala je filozofiju i srpsku književnost i 1910. položila diplomatske ispite kod profesora Brane Petronijevića i Jovana Skerlića. Smatra se prvom ženom koja je završila filozofiju na Univerzitetu u Beogradu. Nakon diplomiranja dobila je posao u privatnoj gimnaziji u Smederevu, gde je radila dve godine, nakon čega, po drugi put, daje otkaz i odlazi u Francusku, u Grenobl, pa u Pariz, gde je slušala predavanja na Sorboni. Nameravala je da završi postdiplomske studije, ali ih je prekinula zbog poziva Ministarstva prosvete iz Beograda 1913, kada se vratila u Srbiju gde je počela da radi u Višoj ženskoj školi, koja će kasnije prerasti u Drugu žensku gimnaziju. U ovoj školi narednih 15 godina predavala je filozofiju i srpsku književnost, sve do 1928. kada je postala direktorka Ženske gimnazije u Nišu, a 1932. premeštena je u Kragujevac, takođe na direktorsko mesto tamošnje gimnazije, gde je živela do smrti. Prve radove Katarina Bogdanović objavila je u časopisima *Delo* i *Srpski književni glasnik*. U međuratnom periodu bila je angažovana u ženskom pokretu gde je neposredno saradivala sa Zorom Kasnar, Paulinom Lebl Albala i drugima. One su 1919. godine u Beogradu osnovale *Društvo za prosvetivanje žene i zaštitu njenih prava*. Kao glasilo ovog društva, osnovan je prvi jugoslavenski feministički časopis *Ženski pokret*, čija je prva urednica bila Katarina Bogdanović (1920–1921). U međuratnom periodu bila je izrazito društveno angažovana. Bila je delegatkinja Ženskog pokreta 1923. u Rimu na međunarodnom kongresu o ženskom pravu glasa. Takođe je putovala u London na konferenciju *Lige naroda*, a tokom dvadesetih i tridesetih godina 20. veka učestvovala je na nekoliko internacionalnih kongresa u Atini, Briselu, Krakovu. Putovala je u Berlin 1936. na Olimpijadu, u Pariz 1937. na Internacionalnu izložbu, ali i u Ameriku, u Njujork i Vašington, gde je provela mesec dana

1939. godine, neposredno pred Drugi svetski rat. Na Katarinu Bogdanović poseta Americi je ostavila izuzetan utisak, a u njenoj zaostavštini ostao je putopisni tekst *Njujorški dnevnik*, gde je pored svojih utisaka o gradu i američkoj kulturi ostavila svedočanstvo o svom druženju s Adelom Milčinović, poznatom hrvatskom feministkinjom i književnicom. U knjizi *Izabrani život* prikupljeni su dragoceni dnevni i beleške iz ključnih životnih perioda Katarine Bogdanović, kao i najznačajniji članci. Knjiga je međutim gotovo nedostupna, čak i u bibliotečkim fondovima. Tako je rad Katarine Bogdanović, jedne od veoma značajnih žena srpske i jugoslovenske kulturne i književne istorije, ostao na marginama savremenih tumačenja i kontekstualizacija.

Ključne riječi: Katarina Bogdanović, emancipacija žena, feminizam, obrazovanje, socijalizam

Luka Pejić

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera, Osijek

Izgnubljene u prošlosti: o mogućnostima mikrohistorijske rekonstrukcije biografija žena s društvenih rubova u 19. stoljeću

Dosadašnja historiografska istraživanja rezultirala su gotovo bezbrojnim priložima koji nastoje rekonstruirati biografije muškaraca na pozicijama moći u domeni politike, gospodarstva i kulture. U konačnici, s pojavom sve izraženijeg interesa za žensku povijest i historijat rodnih odnosa krajem 20. i početkom 21. stoljeća objavljen je i nezanemariv broj znanstvenih radova te monografija usredotočenih na živote istaknutih žena. Iako znanstvena produkcija na engleskom jeziku prednjači u tom pogledu, ove je trendove nedvojbeno moguće uočiti i na prostoru jugoistočne Europe. Međutim, iskustva i razmišljanja većine žena, onih udaljenih od različitih centara moći, u kontekstu moderne i suvremene povijesti povjesničarima i široj javnosti i dalje ostaju nepoznanica. Osvrnemo li se na društvenu povijest 19. stoljeća izgledno je da ćemo se složiti da vrlo malo znamo o prvim radnicama na prostoru Hrvatske koje su stupale u štrajkove, gotovo ništa ne možemo reći o privatnim životima djevojaka koje su se bavile prostitucijom, a ništa više ne znamo niti o pojedinkama koje su zbog počinjenih zločina godine provodile iza zatvorskih rešetaka. Budući da je istraživanje marginalnih društvenih skupina doista osuđeno na korištenje fragmentarnih i raspršenih izvora, te imajući u vidu činjenicu da ovi ljudi iza sebe uglavnom nisu ostavljali egodokumente kroz koje je moguće dočarati njihove ambicije, strahove i perspektive, postavlja se pitanje je li izvedivo pisanje barem kraćih biografskih priloga o njima. Uzimajući u obzir ideje i smjernice svojstvene mikrohistorijskom teorijsko-metodološkom modelu, kao i raspoloživi korpus izvora, osvrnut ću se na mogućnosti rekonstrukcije života žena sa samih društvenih rubova na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

Ključne riječi: mikrohistorija, socijalna historija, marginalne društvene skupine, 19. stoljeće

Silvija Pisk

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

Marija *Chupor de Monoslo*, nasilnica ili agilna plemkinja

Obitelj Čupor Moslavački istaknula se tijekom 15. stoljeća u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu. Najpoznatiji predstavnici roda najvjerojatnije su ban Pavao Čupor Moslavački, zagrebački biskup Demetrije, transilvanski vojvoda i virovitički župan Nikola te Stjepan, posljednji muški pripadnik Čupora. Obitelj je služila kralja Sigismunda Luksemburškog te prijateljevala s obitelji Hunyadi, a posebice s kraljem Matijom Korvinom.

Osim muških pripadnika roda, dokumenti nam otkrivaju Mariju i Anu Čupor, udovice Akoša i Gašpara Čupora (sinova bana Pavla). Posebno često u vrelima nailazimo na spomen Marije koja je ostala udovica s trojicom maloljetnih sinova na skrbi. Osim brige za podizanje sinova morala je voditi računa o dobrobiti obiteljskih posjeda. Raspoloživi dokumenti mahom su pravne provenijencije, no sačuvano je i Marijino pismo sinu Nikoli, erdeljskom vojvodi.

Ključne riječi: Marija Chupor de Monoslo, obitelj Chupor de Monoslo, kasni srednji vijek, Moslavina

Ana Rajković Pejić

Hrvatski institut za povijest

– Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Od uspavanosti do društvenog rada – prilozi biografiji međuratnih aktivistkinja

Nakon što je uspostavljena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, pod utjecajem zbivanja u međunarodnom feminističkom pokretu, žene su sve intenzivnije napuštale privatnu sferu zahtijevajući promjenu *porodičnih odnošaja* odnosno promjenu postojećih prijeratnih paradigmi. U okviru navedenog nove Jugoslovenke sve su češće javno istupale, postajući na taj način aktivne sudionice društveno-političkih događanja. Uzimajući u obzir da su vrlo jasne iznosile stavove o novoj državi, nacionalnom pitanju te da su bile iznimno aktivne u socijalnom djelovanju (borba protiv prostitucije, humanitarno djelovanje, pomoć pri školovanju), cilj je izlaganja predstaviti dio biografija Olge Peleš Krnić, Milice Vidović te Milice Bogdanović kao prilog daljnjem istraživanju biografija međuratnih aktivistkinja. Naime, dosadašnja je historiografija uglavnom kreirala tek omanje crtice iz života ovih žena što je prije svega bilo uvjetovano činjenicom da su uslijed niza restriktivnih zakona bile udaljene od pozicija moći. Iz navedenoga je proizlazilo i shvaćanje kako je njihova društvena uloga zanemarljiva. Međutim, iako su bile udaljene u odnosu na poziciju moći, one su svojim djelovanjem utjecale na razvoj niza društvenih emancipatorskih procesa.

Izlaganje se temelji na arhivskim izvorima Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu te Arhiva Grada Zagreba.

Ključne riječi: međuratno razdoblje, Olga Peleš Krnić, Milica Vidović, Milica Bogdanović, humanitarno djelovanje, borba protiv prostitucije

Ana Šeparović

Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

Anka Miše: životna suputnica umjesto književnica

Hrvatska je povijest nedvojbeno potvrdila da je tijekom 19. i prve polovine 20. stoljeća (do kraja 2. svjetskog rata) klasni aspekt značajnije utjecao na mogućnost profesionalne realizacije kod žena nego kod muškaraca. Muškarci su, naime, daleko češće uspijevali ostvariti svoje potencijale u slučaju manje privilegiranog klasnog položaja te im je vertikalni društveni uspon bio bitno lakši nego ženama. Ako promatramo umjetnice, primjećujemo da ih je dobar dio plemićkoga podrijetla (slikarice-plemkinje uvriježeni je termin u hrvatskoj povijesti umjetnosti: Vjera Bojničić, Slava Raškaj, Ivka Orešković, Vera Nikolić Podrinska, Zdenka Pexidr Srića, Zora Preradović, Jelka Struppi, Sonja Kovačić-Tajčević, Zoe Borelli, Fanny Daubachy, Anka Krizmanić i dr.). Ostale umjetnice uglavnom potječu iz privilegiranoga dobrostojećeg sloja – ekonomske odnosno intelektualne buržoazije (npr. Nasta Rojc, Mila Wod i dr.), i tu je u pravilu riječ o onima koje su imale podršku nekoga iz obitelji – uglavnom uspješnih očeva ili supruga (Branka Hegedušić-Frangeš, Ženka Frangeš, Lina Crnčić-Virant, Pavica Hrazdira, Lujza Kuzmić-Mijić, Ruža Meštović, Julija Grill-Dabac i dr.). Među njima, nezanimariv je broj onih koje su nakon udaje odmah ili nakon nekog vremena prestale s profesionalnom djelatnošću, a ukoliko su nastavile s radom, nerijetko je historiografska recepcija i valorizacija njihova rada ili izostala ili bila manjkava.

Duboko patrijarhalan svjetonazor i infrastruktura društvenog, kulturnog i umjetničkog života ženama je, ukoliko nisu bile dio privilegirane većine, onemogućavala ostvarenje njihovih potencijala. Međutim, u slučaju raspolaganja ekonomskim odnosno kulturnim kapitalom, čini se da je bio izuzetno važan, ako ne i odlučujući, faktor obiteljske podrške. Ovo izlaganje fokusirat će se na položaj supruga „velikih umjetnika“, koje se unatoč intelektualnim potencijalima i umjetničkim talentima, ali i umjetničkom okruženju, nisu uspjele (iako su to htjele) profesionalno realizirati. Biografija kojom ću ga oprimirati je ona Anke Miše, supruge slikara Jerolima Miše, koja je bila obrazovana i talentirana, objavila je dvije pjesme, no sačuvana pisma (u nedostatku biografskih i autobiografskih zapisa) svjedoče o izostanku suprugove podrške. Unatoč širokim interesima i vidljivoj ambiciji, ali i pripadnosti višoj društvenoj klasi (podrijetlom je iz obitelji dubrovačkih političara Čingrija), Anka Miše nije uspjela realizirati

svoje potencijale te je ostala kućanica koja je cijeli život živjela uz i za Jerolima, zauzevši svoje mjesto u povijesti isključivo kao motiv na njegovim slikama, što je ujedno i jedino mjesto koje se u povijesti umjetnosti bespogovorno ustupalo ženama. Ovim izlaganjem još će se jednom podcrtati koliko je patrijarhalni koncept obitelji naštetio razvoju ženskih potencijala i njihovom samoostvarenju, ali i povijesti, koja je zauvijek ostala prikraćena za njihov mogući prinos.

Ključne riječi: Anka Miše, Jerolim Miše, povijest odozdo, poezija, pisma, društveni položaj žena

Jelena Seferović

Institut za antropologiju, Zagreb

Psihijatrijska dokumentacija kao izvor podataka o povijesti neznanih seoskih žena iz kontinentalne Hrvatske krajem 19. i u prvoj polovici 20. st.

Izlaganje se temelji na analizi nekolicine životnih priča žena koje su bile hospitalizirane u trima hrvatskim psihijatrijskim bolnicama (Kraljevski zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu, Psihijatrijski odjel Kraljevske zemaljske bolnice u Pakracu, Bolnica za duševne bolesti Moslavina - Popovača) krajem 19. i u prvoj polovici 20. st. Kroz istraživanje osobnih bolničkih kartona potonjih ustanovilo se je da isti obiluju biografskim podacima iz kojih je razvidno da nisu sve ondašnje seoske žene živjele u skladu s moralnim i etičkim i inim standardima patrijarhalne seoske zajednice. Naišlo se na brojne primjere njihovog osvetničkog, destruktivnog i preljubničkog ponašanja te rada u "muškim" zanimanjima. Cilj isticanja životnih iskustava neznanih seoskih žena koje su svojim ponašanjima narušavale vlastiti ugled i ugled svojih obitelji te prkosile uvriježenim konzervativnim normama jest pridonijeti destabilizaciji slike o ženi pasivnoj žrtvi patrijarhata. Arhivsko istraživanje psihijatrijske dokumentacije provedeno je u Arhivu Klinike za psihijatriju „Vrapče“, Muzeju grada Pakraca i Državnom arhivu u Sisku.

Ključne riječi: psihijatrijske bolnice, psihijatrijska dokumentacija, biografije žena, seoske žene, atipična ženskost

Mirjam Vida Blagojević

doktorandica

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

Žensko tijelo i majčinstvo u okvirima međuratnog javnog zdravstva: ostavština Štefanije Vinter-Grossman i Lujze Wagner-Janović

U međuratnom razdoblju dolazi do socijalizacije medicine, čime su ljudsko tijelo i zdravlje stavljeni pod kontrolu države. Ovo je posebno zanimljivo kada razmatramo žensko reproduktivno zdravlje i majčinstvo. Nakon školovanja, sestra pomoćnica Lujza Wagner-Janović zaposlila se u Gradskom dječjem ambulatoriju u Zagrebu, gdje je kao savjetnica radila dr. Štefanija Vinter-Grossman. U siječnju 1929. s radom je započelo Savjetovalište i ambulanta za žene pri Ambulatoriju, u sklopu kojeg su organizirana brojna javna predavanja i tečajevi koji su za cilj imali podučiti majke o njezi, higijeni i prehrani djeteta, ali i o očuvanju njihova vlastitog zdravlja. Primarni željeni ishod bio je smanjenje morbiditeta i mortaliteta dojenčadi i male djece. Imajući u vidu različita iskustva majki, ove dvije zdravstvene djelatnice svojim su djelovanjem pomogle integrirati rodna pitanja u medicinsku praksu. Cilj je ovoga rada istražiti razvoj uloge žena u zdravstvenoj skrbi, pritom obuhvaćajući rodno specifične zdravstvene izazove s kojima su se susretale i interakciju između ženskog tijela, državnog aparata i medicinske znanosti u kontekstu javnoga zdravstva. Poseban se naglasak stavlja na doprinos liječnice Vinter-Grossman i sestre Wagner-Janović u međuratnom razdoblju u Hrvatskoj. Pri obradi problematike koristit će se arhivska građa iz fondova Državnog arhiva u Zagrebu te relevantni članci iz *Liječničkog vjesnika* i tekstovi iz *Sestrinske riječi*.

Ključne riječi: međuratno razdoblje, javno zdravstvo, žensko tijelo, majčinstvo, dječje bolesti, Štefanija Vinter-Grossman, Lujza Wagner-Janović

Dubravka Zima

Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb

Aporije biografije: Maja Bošković-Stulli (1922-2012)

Maja Bošković-Stulli rođena je u Osijeku 1922., odrasla je i školovala se u Zagrebu do 1941. kada joj rasni zakoni onemogućuju daljnje školovanje, a tijekom Drugog svjetskog rata bila je, kako je sama zapisala, “u logoru, u internaciji i u partizanima”. Poslije rata diplomirala je i doktorirala, te se tijekom (vrlo plodnog) radnog vijeka bavila usmenom književnošću, folklorom i etnologijom. Umrla je u Zagrebu 2012. godine. O svojem je životu napisala nekoliko tekstova koji će se u izlaganju kontekstualizirati u okviru teorije biografije i političkih i etičkih aporija 20. stoljeća.

Ključne riječi: Maja Bošković-Stulli, teorija biografije, partizanka, folkloristika

Dinko Župan

Hrvatski institut za povijest

– Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

Životna priča Dore Pejačević ispričana kroz osobni dnevnik čitanja

Na osnovi sačuvanog osobnog dnevnika čitanja (*My Book Record*) Dore Pejačević u izlaganju ću nastojati prikazati skladateljičin čitateljski profil. Skladateljica je kao pasionirana čitateljica čitala vrhunska djela koja su njenu praksu čitanja odvajala od općih trendova tadašnjih čitateljskih navika. Čitalačka praksa Dore Pejačević nije bila samo razonoda, ta je praksa bila neprekidno samoobrazovanje i individualni proces samoizgradnje vlastitog identiteta.

Ključne riječi: Dora Pejačević, povijest čitanja, osobno čitanje, dnevnik čitanja, samoobrazovanje

Hrvatski institut za povijest
Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje
Ante Starčevića 8, 35000 Slavonski Brod
<http://hipsb.hr/>

Privedila:
Ana Rajković Pejić

Priprema i tisak:
Krešendo, Osijek

Slavonski Brod, studeni 2023.